

การคล้องช้างในพินียดหลวง

ลิขิต มหาสวังกุล

ในอดีตนั้นประเทศไทยได้ขึ้นชื่อว่า เป็นประเทศที่มีช้างอยู่เป็นจำนวนมาก และชาวต่างประเทศเมื่อเห็นช้าง ก็จะนึกถึงประเทศสยาม การคล้องช้างโดยปกติแล้วจะมีขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อคัดเลือกช้างป่าที่มีลักษณะดีนำมาฝึกไว้ใช้งาน เรื่องราวของการคล้องช้างอันยิ่งใหญ่ในประเทศได้ถูกเผยแพร่ไปทั่วโลก เมื่อนิตยสารของสมาคม เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก ได้ตีพิมพ์สารคดีและภาพถ่ายเกี่ยวกับเมืองไทยเป็นครั้งแรก ปี ค.ศ. 1906 (ตรงกับปี พ.ศ. 2449) 18 ปี หลังการก่อตั้งสมาคม สารคดีเรื่องนั้นมีชื่อว่า (The Greatest Hunt in the World) หรือ “ การคล้องช้างอันยิ่งใหญ่ “ เสนอเรื่องการคล้องช้างครั้งสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การคล้องช้างครั้งนั้นจัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2445 ที่พินียดหลวง พระนครศรีอยุธยา เพื่อความสำราญพระราชหฤทัยในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จนิวัตพระนครจากการเสด็จไปทรงศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ประเทศอังกฤษ และเค็จประพาสสหรัฐอเมริกา

การคล้องช้างเป็นธรรมเนียมโบราณของเมืองสยาม โดยปกติแล้วพระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้จัดคล้องช้างปีละหน ก่อนวันคล้องช้างหลายสัปดาห์ กรมช้างจะแต่งผู้คนไปสอดแนมและไล่ต้อนช้างป่ามาจากทางเหนือและทางตะวันออก มีช้างต้อนโอบล้อมนำช้างป่ามาได้ราวสองสามร้อยตัว แล้วต้อนมาทางริมน้ำใกล้กรุงเก่า รอข้ามน้ำไปยังพินียดหลวง

ถึงสัปดาห์ที่จะคล้องช้างที่กรุงเก่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับแรมที่พระราชวังบางปะอิน บรรดาทูตานุทูตและแขกบ้านแขกเมืองโดยสารเรือเก๋งอันสะดวกสบาย ชาวกรุงเทพฯ โดยสารรถไฟจนแน่นทั้งขบวน ชาวบ้านที่อยู่ริมน้ำลำคลองพายเรือมาตามคลองพินียดใกล้พินียดหลวง จนกรุงเก่าซึ่งร้างว่างเปล่ากลับครึกครื้นคึกคึกครั้งเมื่อเคยเป็นราชธานีอันยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในเอเชีย

ครั้นได้เวลา เจ้าหน้าที่กรมช้างให้สัญญาณต้อนช้างออกจากป่ามาลงน้ำ เรือใหญ่น้อยลอยลำทั้งระยะห่างโขลงช้างป่าพอควร เมื่อช้างป่านับร้อยเล่นน้ำ คนก็โห่ร้องจนช้างตื่นร้องแปร้นแปร้น บ้างสาคน้ำชูดูน่ากลัว รอบๆ มีช้างต้อนขึ้นกระหนาบสงบนิ่งเตรียมพร้อมอยู่ เมื่อได้สัญญาณช้างต้อนก็นำช้างป่าเดินผ่านทุ่งหญ้ามาทางพินียด

พินียด รูปสี่เหลี่ยมจตุรัสสร้างไว้มั่นคงแข็งแรง ตัวเสาเป็นซุงไม้สักทั้งต้นสูงเกือบ 4 เมตร มีเหล็กรัดแน่นหนา ตัวพินียดเป็นคอกซุง 2 ชั้น เสาเว้นช่องพอให้ชาวสยามร่างบางเล็กลอดหลบจากพินียดได้ทันหากถูกช้างไล่

พระที่นั่งสำหรับทอดพระเนตรและให้ทูตานุทูตชมการคล้องช้างนั้นปลูกคร่อมเชิงเทียนตอนเหนือของพินียด หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดฉายพระรูป จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพลับพลาขึ้นอีกด้าน ด้วยทิศเหนือเป็นทำเลไม่เหมาะแก่การตั้งกล้องถ่ายรูป ที่พลับพลานี้มีกล้องใหญ่น้อยหลายตัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถ่ายภาพในพินียดและทูตานุทูตที่ทรงคุ้นเคย เป็นที่สำราญพระราชหฤทัย ผู้ที่มาชมการคล้องช้างมีกล้องถ่ายรูปมาด้วยทุกคน แต่ไม่มีผู้ใดกล้าถ่ายภาพพระเจ้ากรุงสยามและพระบรมวงศานุวงศ์ เว้นแต่จะมีพระบรมราชโองการหรือบัญชา

เมื่อช้างป่าเริ่มชุมนุมและทยอยเดินตามปีกกามาถึงทางเข้าพินียด ช้างก็ตื่นเบียดเสียดและส่งเสียงร้องอื้ออึง ช้างป่าทยอยเดินผ่านเสาโตงเตงเข้าประตูของ เมื่อปิดประตูแล้วช้างต้อนของกรมช้างยังต้องช่วยพยุงช้างป่าที่

เจ็บให้เดินต่อ และฉัดข้างป่าที่ล้มตายให้ฟื้นทาง คล่องข้างทุกครั้งมักมีข้างป่าถูกเบียดถึงกับชี้โครงหัก หรือไม่ถึงตายเสมอ มักเป็นเพราะข้างป่าต้นรีบเข้าประตูของ แล้วเบียดกันจนตัวที่เล็กกว่ามักบดเจ็บ

พอข้างป่าเข้าเต็มเพนียด หมอข้างจะขึ้นข้างตระเวนคัดข้างป่าลักษณะดีแล้วคล้องเชือกบาศผูกหลักไว้ กรมข้างจะเลือกข้างป่าไว้หัดใช้งานหลวงไม่กี่ตัว ที่เหลือจะเป็นข้างงานใช้ชักลากซุงและเดินป่าในงานสำรวจต่างๆของทางราชการ

เมื่อคัดข้างลักษณะดีได้ พวกกรมข้างก็ใช้เชือกบาศคล้องข้างป่าแล้วผูกไว้กับหลัก บางตัวแม้ผูกโยงกับหลักแล้วก็เดินหลุดออกมาได้ ตัวที่หลุดต้นคนองมีท่าที่จะทำอันตรายคนทั้งปวง คนของกรมข้างต้องจับข้างต่อเข้าขวางจนถึงกับชนกันเป็นศึกใหญ่ ข้างชนกันเมื่อใด ผู้คนก็ให้ร้องดังกึกก้องไปทั้งบริเวณเพนียด

เมื่อคล้องข้างได้ตามต้องการ กรมข้างก็นำข้างป่าที่เหลือไปปล่อยให้กินหญ้ากินน้ำก่อนจะด้อนกลับเข้าป่า เสร็จสิ้นการคล้องข้างแล้วจึงเสด็จกลับทางเรือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระองค์เครื่องแบบเต็มยศชุดขาว ทรงเร่งฝีพระบาทยามเสด็จพระราชดำเนินพนักงานกางพระกลดต้องรีบตามให้ทันพระองค์ ชาวสยามพากันคุกเข่าถวายบังคม ทูตานุทูตหลายท่านชมพระบารมีพระเจ้ากรุงสยามพระองค์นี้ว่า รูปงาม มีพระวรรณะงดงามเป็นสง่าราศียิ่งนัก บางท่านกล่าวว่า ทรงเป็นบุรุษรูปงามที่สุดในเอเชีย

การคล้องข้างครั้งสำคัญ ๆ อื่นๆในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่การคล้องข้างเมื่อ พ.ศ. 2419 ในช่วงต้นรัชกาลได้ข้างเผือกในเพนียด 1 เชือกพระราชทานนามว่า พระเสวตวรรสรวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าถึงการคล้องได้ข้างเผือกคราวนั้นว่า

พระเจ้าอยู่หัวครึ่ครั้งให้คนจับข้างในเพนียดด้วยเกรงข้างเผือกจะถูกเบียดบอบซ้ำ พอวันรุ่งขึ้นก็ระบายโคลงออกมากลางแปลง เพื่อจะคล้องข้างเผือกตัวเดียวในตอนเช้า เมื่อ โขลงอยู่กลางแปลง คนคู่นี้ไม่มีใครสังเกตเห็นได้ว่าตัวไหนเป็นข้างเผือก แต่พวกกรมข้างเขาสังเกตรูปร่างแต่เมื่อด้อนโขลงมาเขาจำได้ ถึงกระนั้นเมื่อก่อนหลวงคชศักดิ์จะเข้าคล้อง แก่ก็ยังเรียกพวกกรมข้างให้ช่วยพิจารณาอีกสองคน จนแน่ใจ หลวงคชศักดิ์จึงเข้าคล้องก็คล้องได้ในเวลาไม่ถึงห้านาที แล้วด้อนโขลงไปลงน้ำ เหลือแต่ข้างเผือกติดเชือกบาศอยู่ตัวเดียวก็ยังไม่เห็นว่าเป็นข้างเผือก จนเอาข้างต่อเข้าเทียบโยนทามล่วมกับข้างต่อแล้วเอาน้ำลดจากหลังข้างต่อล้างฝุ่นหมด จึงแลเห็นสีผ่องเป็นข้างเผือก ดูเหมือนบรรดาผู้ที่ไปดูพอแลเห็นเป็นข้างเผือกก็ปลื้มใจกันหมด

ในสมัย ร . 5 ยังมีการคล้องข้างให้พระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศชมอีกด้วย นอกจากเชื้อพระวงศ์เยอรมันคือดยุกโยอันอันเบรต เมื่อ พ.ศ.2426 แล้ว ยังมีการคล้องข้างรับ ซาเรวิช รัชทายาทประเทศรัสเซีย เมื่อ พ.ศ. 2434 ซาเรวิชท่านนี้ต่อมาเสวยราชย์เป็นพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่สอง พระเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้ายของรัสเซีย คล่องข้างคราวนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีรับสั่งว่า น่าดูกว่าครั้งไหนๆซึ่งฉันเคยเห็นมาทั้งหมด เพราะมีเวลาเตรียมนาน และพระเจ้าอยู่หัวทรงกำชับกรมข้างให้จัดอย่างดีที่สุดซึ่งจะทำได้ ในเพนียดนั้นมีข้างพลายตัวใหญ่ดูมาก ใช้เวลานานกว่าจะควบคุมได้ คล่องทั้งวันได้ข้างพลายนั้นเพียงตัวเดียว และได้ชื่อเรียกว่า “พลายซาเรวิช” ส่วนซาเรวิชเองโปรดความขูที่คล้องข้างวันนั้นมาก พระราชทานแหวนเพชรวงหนึ่งให้เป็นรางวัล

การคล้องข้างครั้งสุดท้ายในสยาม จัดขึ้นโดยทหารแห่งค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จ.ลพบุรี เมื่อ พ.ศ. 2481 โดยจัดสร้างเพนียดขนาดใหญ่กว่าที่อยู่ชยถึง 10 เท่า และใช้ข้างต่อจำนวนกว่า 200 เชือก ด้อนข้างป่ามาจาก อุทัยธานี และ “ ดงจัญไรชุมพวง “ เขตต่อแดนระหว่างบุรีรัมย์กับสุรินทร์ หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็ไม่มีการคล้องข้างในเพนียดอีกเลย

